

HUMANITIES INSTITUTE
Mürüvet Esra Yıldırım, Ph.D.

Salkım salkım Asılacak Adamlar (1987)

Aziz Nesin (1915 – 1995)

GENEL BAKIŞ

Oğuz Akkan Aziz Nesin'e *Akşam*'da tefrika etmek üzere roman dosyası olup olmadığını sorunca Aziz Nesin ona on beşten fazla roman dosyası verir. Oğuz Akkan verdiği dosyalar arasında daha adı bile konmamış olan on beş sayfalık otobiyografik metni seçer. Bunun üzerine Aziz Nesin *Böyle Gelmiş Böyle Gitmez* serisinin ilk cildini yazar. İkinci cildini de 1975'te Kemal Bisalman'ın *Yeni Ortam* gazetesi için yazmaya başlar ancak Bisalman'ın bir davranışından memnun kalmayınca İsmail Cem ile Ercan Arıklı'nın sahibi olduğu *Politika* için yazmaya devam eder. Daha sonra Mete Tunçay *Tarih ve Toplum*'da yayımlamak üzere ondan 6-7 Eylül olayları sırasında yaşadıklarını yazmasını ister. Aziz Nesin yazmaya başlayınca anlatacaklarını bir dergiye sığdıramayacağını, kitaplaştırması gerektiğini anlar. Yazdıklarının özetleri *Sabah* gazetesinde tefrika edilir. *Salkım Salkım Asılacak Adamlar* bu yazılarının bir araya getirdiği çalışmasıdır. Başlık, dönemin sıkı yönetim kumandanının 6-7 Eylül'deki saldırılardan sorumlu gördüğü ve tutuklattığı "solcular"ı yargılayacak yargı mensuplarına verdiği bir talimattan gelir.

KİŞİLER

Faik Muzaffer Amaç	Felsefe öğretmeni ve avukat
Kemal Tahir	Yazar
Mansur Tekin	Aziz Nesin'in arkadaşı
Meral Çelen	Aziz Nesin'in ikinci eşi
Refik Erduran	Gazeteci, oyun yazarı
Sedat Simavi	Gazeteci
Yaşar Nabi Nayır	Yazar ve yayımcı
Yusuf Ziya Ortaç	Yazar, yayımcı

SİNOPSİS

Kendisi gibi *Akbaba*'da çalışan Meral'e evlenme teklif edip onu lise diploması alabilmesi amacıyla memleketinde gireceği sınav için yolcu eden Aziz Nesin, arkadaşı Mansur Tekin ile buluşur. Beyoğlu'nda birlikte yemek yedikleri sırada olaylar kızışmaya başlar ve lokantayı basan kalabalık nedeniyle orayı terk etmek zorunda kalırlar. Yollardaki kargaşa nedeniyle anca sabaha karşı Mansur Tekin'in evine varırlar. Aziz Nesin arkadaşını evine bıraktıktan sonra geceyi yalnız geçiren iki çocuğunu merak ederek eve gider. Onların okulda olduklarını anlayınca rahatlar. İlerleyen saatlerde gece olup bitenlerden dolayı tutuklanarak kendisi gibi birkaç mimli isimle birlikte Harbiye Cezaevine kapatılır. 6-7 Eylül'de olanlarla hiçbir bağı olmadığı hâlde haksızca tutuklanan Kemal Tahir gibi isimlerle birkaç ay geçirdiği bu sürede Meral onunla olan bağı nedeniyle işten atılır. Fakat onun iki çocuğuna annelik etmekten vazgeçmez. Aziz Nesin çeşitli gazete ve dergilere farklı isimler altında yazılar yazarak çalışmayı sürdürür ve tutuklu hâlde evin geçimini sağlar. Bu süreçte 6-7 Eylül olaylarının komünistler tarafından gerçekleştirildiğini iddia eden hükümet yetkilileri tarafından idamla yargılanma riski yaşadığını tahliye olduktan birkaç yıl sonra 27 Mayıs askeri darbesinin ardından Yassıada'da görülen yargılamalara bir gazeteci olarak katıldığında öğrenir. Çalışma bu anlamda hem onun tutukluluk sürecini hem de hükümetin süreci nasıl ele aldığını aktarır.

OLAYLAR

Kıbrıs Meselesi

Aziz Nesin, on bir yaşındaki oğlu, on iki yaşındaki kızı ve köpekleri Fındık ile Harbiye'de bir bodrum katında yaşar. Kırk yaşındadır ama hem annelik hem babalık yapmak zorunda olduğu için kırk yaşında gibi hissedemez. Akşamları yemek hazırlar, sonra da bulaşıkları yıkayıp çalışmaya koyulur. Bütün gece çay ve sigara içerek çalışırken Fındık da onunla birlikte oturur.

5 Eylül 1955 akşamı sevgilisine evlenme teklif eder. Ertesi akşam onu liseyi bitirmesi için iki dersten bütünleme sınavını vermek üzere Çorum'a yolcu edip sonra da *Akbaba*'ya döner. Orada Mansur Tekin'le buluşacaktır. Mansur Tekin, Sabahattin Ali'nin "Böbrek" adlı hikâyesinin kahramanıdır ve kendini geride tutan bir aydındır.

Mansur Tekin bir süre önce kalp krizi geçirdiği ve bir böbreği alındığı için ağır ağır yürüyerek Cağaloğlu'ndan Sirkeci'ye inerler. Oradan bir dolmuşa binerler. Yollarda öbek öbek yürüyen bazı insanların ellerinde Türk bayraklarıyla "Kıbrıs Türktür Türk kalacaktır!" diye slogan attıklarını görürler. O sırada dışişleri bakanlığı koltuğunda Fatin Rüştü Zorlu oturmaktadır. Ancak Kıbrıs meselesi ortaya atıldığında dışişleri bakanı olan kişi Fuat Köprülü'dür. Kıbrıs'ı ilk defa kamuoyunda bir tartışma konusu hâline getiren kişi ise *Hürriyet*'in başındaki Sedat Simavi'dir. *Hürriyet* ilk çıktığındaki başarısını o yıllardaki olimpiyatlara Türkiye'den ilk defa muhabir göndermesine borçlu olan bir gazetedir. Kıbrıs meselesini işlemeye başladığında da benzer bir başarı yakalar. Zira o sırada dış işleri bakanı olan Fuat Köprülü Kıbrıs ile ilgili bir sorun yokmuş gibi davranmaktadır.

6 Eylül Akşamı

Atatürk'ün Selanik'teki evine Yunanlar tarafından bomba atıldığı haberi 6 Eylül'de radyolardan duyurulur. Aziz Nesin bunun gerçekliğine inanmaz. Mansur Tekin ile birlikte yolda gördükleri insanların Taksim'de anıtın önünde gösteri yapıp dağılacağını düşünürler. Ancak yolda gördükleri slogan atan insan sayısı gittikçe artar. Bazı suçlardan sanık olanların dava süresince emekli aylıkları kesildiği için Mansur Tekin kimseye bulaşmak istemez. Zira emekli aylığından başka geliri yoktur.

Biraz sonra dolmuş kalabalıktan dolayı hareket edemeyecek duruma gelir. Mansur Tekin o zaman Aziz Nesin'in kulağına eğilip üç şeyden tiksindiğini söyler; "Kabalık, çirkinlik, bayağılık." Sirkeci'den Galatasaray'a bir saatten uzun sürede varırlar. Dolmuştan inip İzmir Lokantası adlı yere giderler.

Sohbete daldıkları bir anda saat gece on veya on bir olmuşken lokantanın kapısı birden arkaya çarparak açılır. Elinde Türk bayrağı olan bir genç arkasında bir kalabalıkla içeri dalar. Aziz Nesin genci 1944 yılında kaldığı Sultanahmet Cezaevinden tanır. Adını unuttuğu gencin konuşmasından İstanbul doğumlu olduğu bellidir ama burnunun ve saçlarının şeklinden bir Doğulu olduğu anlaşılır. Aziz Nesin, gencin kendi görüntüsünden memnun olmadığı için şık giyinmeye özen gösterdiğini belirtir. Savaş yıllarında Kömür Satış Müessesesinde memurken yaptığı bir yolsuzluk nedeniyle ceza almıştır. Çıktıktan sonra onu birkaç defa orada burada görmüştür. Her seferinde işsizdir ama şık giyiminden asla ödün vermez. Onu son gördüğünde ne yaptığını sorduğunda Kıbrıs'la ilgili bir derneğe üye olduğunu söylemiştir.

Genç içeri adımladıkça arkasındaki kalabalık da yavaş yavaş lokantaya doluşur. Lokantanın sahibi arkadaki masalardan birine çıkar ve çerçeveli büyük bir Atatürk resmini kalkan gibi tutarak ağlamaklı bir sesle kalabalığa oranın bir Rum lokantası olmadığını, kendisinin de Türk ve Müslüman olduğunu açıklar. Garsonlar da çeşit çeşit Atatürk resimlerini havaya kaldırıp gösterirler. Ancak kalabalık lokantanın camlarını ve masalardaki tabaklarla bardakları kırmaya başlar.

Aziz Nesin korkudan ne yapacağını bilemeyen Mansur Tekin'i ayağa kaldırır. Onun sigara paketiyle altın çakmağını almayı da ihmal etmeden lokantadan dışarı çıkarır. Dışarıda kalabalıklar bağırırken, arabalar hiç susmadan korna çalıyordu ve her arabanın arkasına metrelerce kumaş bağlanmıştı. Kaldırımlara atılan eşyalar yüzünden yer otuz, kırk santim yükselmiştir. Bir duvar dibinde olup bitenleri seyrederken kalabalıktan bir adamın bir arabanın arkasına bağlı olan o bezlerden birine basıp düştüğünü görürler. Zar zor karşı kaldırıma geçerler. O an Mansur Tekin hesabı ödemediklerini hatırlatır.

Yavaş yavaş yürürken bir kadının kucağında bir kürkle etrafına bakınıp geri geri yürüyerek "Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır!" diye slogan attığını, bir yandan da kürkten tüyler kopardığını veya koparıp gibi yaptığını görürler. Kadın kürkü bir yerden çalmış ve ta oralara kadar getirmiştir. Biraz sonra ara sokaklardan birine sapıp kaybolur. Bir genç de içkileri yağmalayıp sarhoş olduktan sonra "Migros Türktür! Türk kalacaktır!" diye slogan atar.

Perapalas'ın oradan alt caddeye indikleri an Yaşar Kemal ile Ali Rauf'u görürler. Ali Rauf, tıpkı Yaşar Kemal gibi yapılı bir adamdır. Solcu bilinen bir gazetecidir. Aziz Nesin onları görür görmez tanık olduğu vahşetten şikâyet etmeye başlayınca Ali Rauf "milletin ulvi hisleri" hakkında o şekilde konuşamayacağını söyler. İkisi arasında bir ağız dalaşı başlar. Aziz Nesin, Yaşar Kemal'in suskun ve

tarafsız kalışına anlam veremez. Mansur Tekin ise Aziz Nesin'i oradan uzaklaştırmak için çekiştirir. O an Aziz Nesin, Ali Rauf'a dönük kendisine de anlamsız gelen bir cümle kurar: "Bir de Fransızca biliyorsunuz ulan!"

Aylar sonra Ali Rauf'la karşılaştıkları her yerde Ali Rauf ondan özür diler ama bu cümlelerin ne anlama geldiğini bir türlü anlayamadığını söyler. Aziz Nesin de o an ona çok şey söylemek istediğini ama söyleyemediğini, o cümlelerin de yabancı dil bilmenin insanı dünyaya açtığını ve dünyaya açık biri olarak bu olayları nasıl olup da öyle yorumladığına şaşırtığı anlamına geldiğini açıklar.

Duyulan Vakalar

O gece olan bazı olayları daha sonra başkalarından duyarlar. O geceki kalabalık, sıkıştırdıkları bir adama Rum olup olmadığını sorduğunda adam Türk ve Müslüman olduğunu söyleyince "Çıkar, görelim" derler. Adam da çamaşırını sıyrarak sünnetli olduğunu gösterip saldırıdan kurtulur.

Sihirbaz Abra Kadabra (Ömer Lütfi) o geceki gösterisine kimse gelmeyince evine gitmek için yola çıkar. Yolda onu görenler sakalı olduğu için papaz zannederler. O da sünnetli olduğunu gösterir. Bu sefer arabaya bindirip ne derlerse yapmaya mecbur bırakırlar.

Olan bitenlerden komünistlerin sorumlu olmadığına ikna olan emniyet güçlerinin bir memuru, Kıbrıs Türktür Cemiyetinin belgelerini ele geçirmek için uğraşırken, örfi idare kumandanının bunun aksini düşünmesi nedeniyle komünist zannedilerek tutuklanır.

Bir Alıntı

Aziz Nesin Atatürk'ün Selanik'teki evine dair *Tarih ve Toplum*'da Eylül 1986'da yayımlanmış bir yazıdan alıntı yapar. Alıntıda konsolosluk ile Atatürk'ün evi arasındaki bahçeye iki bomba yerleştirildiği ve bombalardan birinin patlamasıyla bazı camların kırıldığı yazmaktadır. Ayrıca, Atatürk'ün evi olarak bilinen evin aslında Atatürk'ün doğduğu ev olmadığı, o evin çoktan yıkıldığı, bu evinse Atatürk'ün üvey babasına ait olduğu ve öğrenciyken birkaç defa ziyarete geldiği notu düşülmüştür.

Bayrak

Aziz Nesin o akşam olanları bir de Refik Erduran'ın 1987'de *Güneş*'te yayımlanan anılarından aktarır. Refik Erduran o akşam o yıl Türkiye güzeli seçilmiş olan Sibel Göksel'le Şişli'de bir lokantada yemek yerken lokantanın camı kırılır. Lokantadan çıkıp arabaya binerler. Ortaköy yolunda arabanın etrafını bir kalabalık sarar. Refik Erduran camı indirip ne istediklerini sorunca kalabalıktan biri bayraklarının nerede olduğunu sorar. Refik Erduran her arabada her zaman bayrak bulunmayacağını söyleyince şakağına kafa atılır. Hemen camı kapatmaya çalışır. O sırada sopalarla ve taşlarla arabanın camlarını kırmaya başlarlar. Refik Erduran arabayı nihayet kalabalıktan kurtarmayı başarır. Bebek'te de yine benzer bir kalabalık görür. Arabanın farlarını yakarak aralarından sıyrılıp geçer. Saldırıya uğradığı belli olan araba çok dikkat çektiği için Emirgan'a varır varmaz karakola gidip bayrak ister. Karakoldakiler bayrakları olmadığını söyleyince hemen karşı binada asılı duran iki bayraktan birini söküp alır ve arabanın parçalanmış olan ön camını kapatacak şekilde asar. Maslak yolundan Zincirlikuyu'ya dönerken bu sefer yollarını askerler keser. Sıkıyönetim ilan edilmiş, bayrak asmak yasaklanmıştır. Bunu duyan Refik Erduran sinirden kahkaha atmaya başlar. Yüzbaşı arabanın ve Sibel Hanım'ın hâlini görüp başlarını geleni öğrendikten sonra haklarındaki tutuklama kararını iptal edip evlerine gitmelerini söyler.

Gecenin Devamı

Aziz Nesin gece saat iki üç gibi tarihi yarımada'yı Beyoğlu yakasına bağlayan Unkapanı Köprüsü'ne inen yolda Mansur Tekin ile birlikte yürürken solda kalan dükkanların nasıl kırılıp döküldüğünü görünce bunu bir avizeyi, buzdolabını, dikiş makinesini çalıp evlerine götüremedikleri için yaptıklarını düşünür. Mansur Tekin ise "Saint Barthélemy" diye sayıklar. Saint Barthélemy, Fransa Kralı IX. Charles'ın emriyle 4 Ağustos 1572'de Katoliklerin Protestanları katlettiği geceyi ifade eder.

Aziz Nesin 6-7 Eylül'ün de Demokrat Parti iktidarının emriyle Rumlara karşı başladığını ama planlandığı gibi ilerlemediğini, tüm gayrimüslimlere hatta Türklere yöneldiğini belirtir. Bunun nedenini de DP'nin kendi ekonomi politikasının İstanbul'un toplumsal yapısını nasıl değiştirdiğinden habersiz olmasına bağlar; hükümetin politikası sonucu kırsal bölgelerden akın akın İstanbul'a gelip yerleşen halk lümpenleşerek varsıla saldırmıştır.

O yokuşu yaklaşık bir saatte inerler ancak sıkıyönetim ilan edildiği için köprü kapalıdır. İnsanlar kayıklarla karşı kıyıya geçmektedir. Sabah dört beş gibi nihayet bir kayık bulup karşı kıyıya varırlar. Oradan yürüyerek Mansur Tekin'in evine giderler. Yolda bir şekerlemecinin üst katındaki dairenin penceresinden buzdolabı, dikiş makinesi gibi eşyaların yola atıldığını görürler. Dikiş makinesi dükkânın önüne yığılanlardan birinin üstüne düşer.

Aziz Nesin, Mansur Tekin'i eve bıraktıktan sonra yürüyerek Beyoğlu'ndan geçer. Kaldırımlar yerlere serilen eşyalar yüzünden hâlâ yüksektir. Yolda üst üste atılmış eski bir ayakkabı yığını görür. Yanlarından geçerken burnunu tıkamak zorunda kalır. Hepsisi, kunduracıları yağmalayanların çıkarıp attıkları ayakkabılardır.

Eve vardığında saat 10 olmuştur. Çocuklar akşamki gürültüden dolayı uyanmamış, okula gitmiştir. Cağaloğlu'na *Akbaba*'daki ofisine gider. Yusuf Ziya Ortaç'la olup bitenleri konuşurlar. Aklında sadece akşam eve, çocuklarının yanına gitmek vardır. Ancak biraz sonra gelen bir memur onu küçük bir sorgulama için Emniyet Müdürlüğüne götürmek ister. Aziz Nesin iş arkadaşlarına durumu anlatıp vedalaşırken kimsenin üzülmediğini hatta bu durumdan hemen hiç etkilenmediğini görür.

Onu götüreren memur ise herkesten çok üzgün görünür. Aziz Nesin ne hakkında ifadesinin istendiğini sorunca bilmediğini söyler. Bir ara "İyi ki daha çok okumamışım" der. Aziz Nesin nedenini sorunca da eğer okumuş olsaydı şimdi kendisinin de böyle sorgu için emniyete götürüleceğini söyler.

Sirkeci'deki Sansaryan Hanı'nda bulunan emniyete geldiklerinde Aziz Nesin tanıdığı birkaç kişinin daha orada olduğunu görür. Biraz sonra diğer herkesle beraber kapalı bir araca bindirilir. Araçta Kemal Tahir de vardır. Moralini yüksek tutmak için durmadan şakalar yapıp türküler söyler.

Gazeteler

6-7 Eylül'de olanları yazan gazeteler arasında Demokrat Parti milletvekillerinden Mithat Perin'in sahibi olduğu *İstanbul Ekspres* de vardır. 6 Eylül akşamı çıkan *İstanbul Ekspres* Atina'daki resmi görevlilerle görüşüldüğünü ama yeni bir bilgi edinilemediğini yazar ve çeşitli toplulukların temsilcilerinin verdikleri demeçleri paylaşır. 7-8-9 Eylül tarihlerinde çıkan *Hürriyet* ve *Milliyet* ise slogan atan kalabalıkların saldırılarıyla yaralıların durumunu bildirir.

Tüm bunların üzerine Cumhurbaşkanı Celal Bayar da yaptığı açıklamada tüm bu saldırıları gerçekleştirenlerin komünistlerin kışkırtmasıyla hareket ettiğini ve söz konusu komünistlerin yakalandığını belirtir.

Aynı Hücrede

Aziz Nesin, Harbiye Cezaevine getirilir. Burası o Harp Okulu birinci sınıfındayken yemekhane olarak kullandıkları yerdir. Önce her hücreye tek kişi yerleştirilir. Sonra getirilenlerin sayısı arttıkça her hücreye bir kişi daha eklenir. Aziz Nesin'in yanına Kemal Tahir gelir. Yanlarında hiçbir şey olmadığı için son derece pis olan beton zemine yatarak uyumak zorunda kalırlar. Aziz Nesin hayatı boyunca çok daha kötü cezaevlerinde kalmış olmasına rağmen o gece orada Kemal Tahir'in ayakları başına gelecek şekilde yan yana yatarken çok bunalır. Zira küçücük hücrede yattığı yerde hem tavanı hem zemini hem de dört duvarı aynı anda hisseder.

Durumunu Kemal Tahir'e anlatınca Kemal Tahir zamanla buna da alışacaklarını söyler. Aziz Nesin onunla birçok konuda anlaşmasa da hayatı boyunca dost kalır ve dostlukları da bu hücrede başlar. Aziz Nesin çocuklarının ne hâlde olduğunu merak ederken kendisinden 19 yaş küçük sevgilisi Meral ile evlendiklerinde artacak maddi yükümlülüklerini de düşünür. Başka isimlerle gazetelerde tefrika ettiği romanlarından elde ettiği kazanç yetmemektedir. Büyük yayınevleri yazdığı hiçbir şeyi yayımlamak istemez. Buna çare olarak kendi yayınevini kurmayı düşünür. Eğer bunu yaparsa cumhuriyet tarihinin kendi kitaplarını basmak için yayınevi kuran ilk kişisi olacaktır.

Fikrini Kemal Tahir'e açınca Kemal Tahir de iki kardeşiyle ortak sahip olduğu evin satılmasından eline geçecek parayla yayınevine ortak olacağını söyler. O yıllarda DP hükümeti İstanbul'da birçok yeri istimlak ettirip yol açtığı için büyük vurgunlar yapılmaktadır. Kemal Tahir ve kardeşleri böyle bir vurguna karışmayacaklarından dolayı evlerini satmak istemektedir.

Aziz Nesin borçlu kalmayı sevmeyen hatta borcunu ödemek için kendini hayatı boyunca hep zor durumlara sürüklemiş birisi olarak Kemal Tahir'in kendine hiç para vermeyeceğini bildiği hâlde sırf

bunu teklif etmesinden bile çok etkilenir. Çıkınca Düşün Yayınevini kuracak ve ondan hiç para almadan onunla ortak olacaktır.

Bir Tanıdık

İkinci gece altlarına sermeleri için gazete almalarına izin verilir. Gazete okumak yasak olduğu için kendilerine getirilen çok eski tarihli bir gazeteyi altlarına sererler. Tuvalete gitmek isteyen tutuklular hücrenin kapısına tıklayıp nöbetçi eri çağırır. Nöbetçi er tutukluyu alıp tuvalete götürür sonra da hücreni geri bırakır ancak hangi hücre olduğunu unuttuğu için tutuklu bazen kendini bir arkadaşının bulunduğu başka hücreye bıraktırır. Sonra yine tuvalete gitme bahanesiyle kendi hücrene döner.

Aziz Nesin bunu yapmaz. Ancak nöbetçi er yedi numaralı hücredeki tutuklunun yerinde olmadığını görünce bağırarak onu aramaya başlar. Aziz Nesin o an yedi numaradaki kişinin Namık Gedik olduğunu söyler. Bunun üzerine, nöbetçi er Namık Gedik'e küfrederek tutukluyu aramaya devam eder. Tam o sırada içeri cezaevi müdürü olan Binbaşı Muzaffer girer. Muzaffer, Aziz Nesin'in ilkökul üçüncü sınıftan arkadaşıdır. Kimsenin arkadaşlık etmek istemediği iki çocuktan biridir. Aziz Nesin onların ikisiyle de arkadaş olmuştur ama ikisi de sümüklü olduğu için yüzlerine bakmaya iğrenir. Cezaevinde karşılaşınca Aziz Nesin'i tanır ama yakınlık göstermez. Yıllar sonra emeklilik yıllarında aynı semtte oturdukları için birbirlerini her gördüklerinde yine selamlaşırlar ama arkadaşlık etmezler. Aziz Nesin, onun diğer pek çok kişi gibi geçmişteki yoksulluğundan utandığını düşünür.

Yarım Kalan Roman

Aziz Nesin *Akbaba*'da tefrika edilen *Posta Kutusu 69* adlı romanının akıbetini merak eder. Cezaevinden çıktıktan sonra onun yerine Zahir Güvemli'nin devam ettiğini öğrenir. Bu, sadece geçimini sağlamak için yazdığı romanlardan biri olduğu için en büyük korkusunun bu gibi romanlarının o öldükten sonra yayımlanması olduğunu not eder.

Cezaevindeyken de başına gelenleri anlatacağı bir roman yazmayı düşler. Romanda Türkiye'nin yetkili bir kişinin çocuğu bir Rum çocuğuyla birlikte olacaktır. Sonra bunun iyi bir fikir olmadığına karar verir. Zira etkisi devam eden bir olay hakkında şiir yazılabileceğini ama roman yazılamayacağını, bunun için aradan zaman geçmesi gerektiğini belirtir.

Mike Hammer

Bir süre sonra Kemal Tahir başka bir hücreye taşınır. Kemal Tahir'in ayırt edici özelliklerinden biri sesli değil adeta haykırarak düşünmesidir. Aziz Nesin hücrelerinde tek başına çalışmaktan sıkılınca biraz volta atmak için dışarı çıkar. Dışarıda Kemal Tahir yine haykırarak düşünmektedir. Yanında birkaç kişi daha vardır. Herkes Mike Hammer romanlarını tartışmaktadır. Kemal Tahir bu romanları Türkçeye F. M. İkinci adıyla çevirmekle kalmamış çevirdiği romanlara eklemeler yapmış hatta devamını da çevirmiş gibi bizzat kendi yazmıştır. Aziz Nesin her yazarın geçim için böyle şeyler yaptığını söyleyince Kemal Tahir öfkelenerek Mike Hammer romanlarını Amerika'nın çürümüşlüğünü ne kadar iyi anlattığı gerekçesiyle övmeye başlar. Aziz Nesin ona karşı çıkarak kitapların bu çürümüşlüğü anlattığı için mi yoksa cinsellik ve şiddet içeriği yüzünden mi sattığını sorar. Kemal Tahir ısrarla Mike Hammer romanlarının devrimci olduğunu savunur. Aziz Nesin o an Kemal Tahir'in diyalog ve tartışma insanı olmadığını idrak eder.

Mike Hammer romanlarının çevirisini yayımlayan Çağlayan Yayınevini üç ortağı vardır; Ertem Eğilmez, Refik Erduran ve Haldun Sel. Aziz Nesin kendi sorgulamasının haklılığını göstermek için Ertem Eğilmez'in 3 Ağustos 1983 tarihli *Cumhuriyet* röportajını alıntılar. Alıntıda Ertem Eğilmez o yıllarda herkese boyun eğdiren bir hafiye romanı hayal ettiğini, tesadüfen bir kitapçıda "I am the Jury" yani "Kanun Benim" kitabını gördüğünü, kitabı ortaklarına gösterdiğini, ikisinin de beğenmediğini, pespaye bulunduğunu ama kendisinin aradığı karakter bu olduğu için hemen çevirecek birini aradığını, FM İkinci'yi tavsiye ettiklerini, FM İkinci'nin Kemal Tahir olduğunu bilmediğini, kitaptaki cinselliği artırmak için çeviri esnasında bazı eklemeler yaptırdığını ve sonunda yüz bin sattıklarını, bunun üzerine daha birçok sahte Mike Hammer romanları yazıldığını söylemiştir.

Meral

Aziz Nesin, tutuklananların nerede bulunduğuun ailelerinden özellikle saklandığını belirterek sevgilisi Meral'in onu günlerce İstanbul'daki tüm kışlalarda aradığını sonradan öğrendiğini anlatır. Meral, Çorum'daki sınava girdikten sonra İstanbul'a dönmüş ve onun evine yerleşerek çocuklarına annelik etmeye başlamıştır. Onun yerini öğrenir ancak aralarında resmi bir bağ olmadığı için görüşmelerine izin verilmez. Binbaşı Muzaffer'in yardımıyla bir iki kez görüştüktan sonra nişanlanmaya karar verirler.

Yusuf Ziya Ortaç'ın aldığı nişan yüzüklerini bir görüş esnasında parmaklarına takarken Aziz Nesin'in on iki yaşındaki kızı Oya ona bakarak kahkahalar atar. O sırada Aziz Nesin kırk, Meral yirmi bir yaşındadır. Oya, babasının nişanlanmak için çok yaşlı olduğunu düşündüğü için onunla alay etmektedir.

Nişandan sonra görüşmeleri biraz daha kolaylaşır. Meral *Akbaba*'daki işinden Çorum'a gitmeden önce ayrıldığı için Yaşar Nabi Nayır'ın *Varlık* dergisinde yine sekreter olarak işe başlar. Aldığı elli lira maaşla hem kendini, hem çocukları geçindirir hem de birkaç günde bir Aziz Nesin'e yemek taşır.

Bir gün Yaşar Nabi Nayır onu yanına çağırarak Aziz Nesin ile nişanlanıp nişanlanmadığını sorar. O da nişanlandığını söyleyince Yaşar Nabi Nayır da onun yüzünden dergiye sürekli polislerin gelip gittiğini söyleyerek onu işten kovar. Aziz Nesin bunu daha önce *Benim Delilerim* adlı kitabında Yaşar Nabi'nin ismini vermeden anlattığını belirterek tutukluluğunun birinci ayında kalem kâğıt almasına izin verildiği için hem *Akbaba*'ya hem de başka yerlere takma adlarla hikâyeler yazabildiği için yeniden para kazanmaya başladığını, yoksa hem Meral'in hem çocuklarının hem de kendisinin perişan olacağını söyler.

Ayrıca Türkiye'deki birçok gazetenin, derginin ve yayınevının yıllarca çalışmayı sürdürmelerinin en büyük sebebinin ödün vermek olduğunu not düşerek Yaşar Nabi Nayır'ın *Varlık* dergisini elli yıl boyunca sürdürebilmesinin büyük başarı olduğunu kaydeder. Hatta bu yüzden Kültür Yüksek Kurulu üyesi olduğu yıllarda Yaşar Nabi'nin Kültür Bakanlığınca ödüllendirilmesine katkı sağladığını da belirtir. Fakat bu başarının ardında gününe göre davranmanın yattığını da görmek gerektiğini düşünür.

Yeni Hücre Arkadaşı

Kemal Tahir başka hücreye geçince onun yerine Aslan Kaynardağ gelir. Aslan gülümsemeyi hiçbir zaman bırakmayan bir iyimserdir. Aziz Nesin ondan dinlediği bir masaldan çok etkilenir ve "Bir Gıdım Bal" adıyla hikâyeleştirir. Sonra da *Pırlatan Bal* adlı bir çocuk oyununa çevirir.

Faik Muzaffer Amaç

Aziz Nesin, Aydın Menderes'in birçok başarısızlığı bulunduğunu ama bunların en büyüklerinin Türkiye'yi meclis kararı olmadan Kore Savaşı'na sokmak ve 6-7 Eylül'ü körüklemek olduğunu söyler. Hükümetin ve içişleri bakanı olan Namık Gedik'in ummadıkları şekilde büyüyen olayların sorumluluğunu üstlerinden atmak için hem ülkeye hem de dünyaya bir suçlu sunmaya mecbur hissedip kimsenin savunmaya cesaret edemeyeceği komünistleri suçlu ilan ettiklerini belirtir.

Oluşturdukları komünist listeleri öyle gelişigüzel hazırlanmıştır ki listede yer alan Esat Adil Müstecaplıoğlu'nu tutuklamak için avukatlık bürosuna gittiklerinde onun bir dava için şehir dışına gittiğini, belki bir hafta sonra döneceğini orada bulunan ortağı Faik Muzaffer Amaç'tan duyarlar. Esat Adil gibi avukat olan Faik Muzaffer Amaç ortağının boşluğunu doldurmak amacıyla tutuklanır.

Faik Muzaffer Amaç hem felsefe hem de hukuk öğrenimi görmüş, Anadolu'da lise öğretmenliği yaptığı sırada bağnaz kimselerce engellenmiş sonra da meslekten men edilmiş, mecburen İstanbul'a gelip avukatlık yapmaya başlamış bir adamdır. Tutukluluğu sırasında geçirdiği bunalım nedeniyle horoz gibi ötmeye başlar. Bundan birkaç gün sonra hücrelerin kapıları açılır ve tutuklular koridorda serbestçe yürüyebilir. Başkalarıyla sosyalleşmek iyi geldiği için o da horoz gibi ötmeyi bırakır.

Aziz Nesin tıpkı Muzaffer Amaç'ın hikâyesini anlatarak hem hükümetin tavrını hem de suçsuz insanların nelere mahkûm edildiğini açıkça ortaya koyar. Ayrıca komünist listesinde yer alan Celal Benneci'nin evine giden polislerin onun bir yıl önce vefat ettiğini öğrendikten sonra Celal Benneci yerine kim bilir kimi tutukladığını sorgular.

Yağmur ve Rutubetin Sonuçları

Yağmur yağdıkça bazı hücrelerin duvarlarında rengârenk mantarlar çıkmaya başlar. Aziz Nesin çalışmaktan sıkıldığında hücrelerinde mantar çıkan arkadaşlarının yanına giderek mantarların nasıl böyle renklendiğini düşünüp onları seyre dalar. Ancak rutubetli hava Hulusi Dosdoğru ile Fehmi Kurucu'ya dokunur. İkisi de yüz felci geçirir. Aziz Nesin Hulusi'nin yamuk ağızıyla konuştuğunu gördüğü ilk an gülmemek için kendini zor tutarak yanından kaçar.

Hasan İzzettin Dinamo da yatağının altında ekmek kırıntıları bırakarak sümüklü böcek, salyangoz, solucan, kırkayak, akrep gibi böcek ve sürüngüleri besler. Hatta hücrelerinin daha da rutubetli olması için içine su bile serper. Bazıları onun bu hallerini cezaevi koşullarının yol açtığı akıl hastalığına yorsa da Aziz Nesin çok da kötü düşünmez.

Salkım Salkım Asılacaklar

Bir süre sonra Kıbrıs'ın Türk kalmasıyla ilgili derneğin yöneticileri de tutuklanır. Ancak onlara geldikleri ilk geceden battaniye ve yatak verilir. Üç ay sonra Vâlâ Nurettin bir haber gönderir. Sıkıyönetim komutanı 6-7 Eylül'deki olaylardan sorumlu oldukları gerekçesiyle "salkım salkım solcu" asılmasını emretmiştir. Aziz Nesin buna inanmaz.

Aradan beş yıl geçtikten sonra 27 Mayıs 1960'taki darbenin ardından Yassıada'da görülen davalara gazeteci olarak katılır. Dava esnasında bir yargıç albay tanıklık ettiği sırada o dönem sıkıyönetim komutanı olan Nurettin Aknoz'un solcuların 6-7 Eylül'ün sorumlusu olarak salkım salkım asılmasını emrettiğini söyler. Aziz Nesin kötülüğün bu dereceye vardığına, kendisinin ve diğer tutukluların aslında bir hiç için idam edilmekten kurtulduğuna inanamaz. Eğer asılmış olsalardı kimsenin onların aslında suçsuz olduğuna inanmayacağını çünkü hiçbir insanın birinin yok yere idam edildiğine inanamayacağını, mutlaka bir suç işlediğini düşüneceğini söyler.

Anlattığını belgelemek adına *Tarih ve Toplum*'un Eylül 1986 sayısında yayımlanan mahkeme tutanaklarını paylaşır. Tutanaklarda, sıkıyönetim komutanının olayların komünistler tarafından gerçekleştirildiğini söylediği, hâkimlere meydanlarda "salkım salkım adamların asıldığını" görmek istediğini belirterek solculara idam cezası vermelerini emrettiği, hâkimlerin ise delil yetersizliği nedeniyle böyle bir ceza veremeyeceklerini bildirdiği yazmaktadır.

Olayları Başlatan Kişi

Olaylar Atatürk'ün Selanik'teki evine atılan bombayla başlamıştır. Aziz Nesin bu bombayı atan kişiye ne olduğunu da Yassıada'da görülen dava tutanaklarını paylaşan Eylül 1986 tarihli *Tarih ve Toplum*'dan öğrenir. Tutanaklara göre, bombaları Türkiye'den Selanik'e o dönemde başkonsolos yardımcısı olan Mehmet Ali Tekinalp 15 Temmuz 1955'te getirmiş, Başkonsolos Mehmet Ali Balin'in emri ve Selanik Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğrenci olan Oktay Engin'in azmettirmesiyle Kavas Hasan Uçar atmıştır. Hasan Uçar iki yıl hapse mahkûm edilmiş, Oktay Engin ise bir süre tutuklu kaldıktan sonra Türkiye'ye sığınmış ve Yunanistan'ın iadesini talep etmesine rağmen iade edilmemiştir.

Aziz Nesin Oktay Engin'in akıbetini dergiden alıntıladığı cümleyle özetler: "Oktay Engin halen Emniyet Genel Müdürlüğü, Planlama ve Koordinasyon daire başkanıdır."

Mustafa Börklüce

Aziz Nesin bir ara eskiden tanıdığı Mustafa Börklüce ile aynı hücrede kalır. Mustafa ondan en az on beş yaş büyüktür. Dünya Savaşı'nda Ruslara esir düşen bir birlikte astsubay olarak başından geçenleri anlatır. Aziz Nesin onu merakla dinler ama dinlerken not almadığı için sonradan çok pişman olur. Mustafa eğer Rusya'da kalacak olsa mareşal olacağını söyleyince Aziz Nesin ona pişman olup olmadığını sorar, Mustafa herkesin kendi işinin kendi yurdunda olduğunu söyler.

Mustafa'nın kız kardeşi Hüsamettin Özdoğru'nun eşidir, Hüsamettin Özdoğru'nun kız kardeşi de Kemal Tahir'in. Dördü ve birkaç kişi daha dışarıdan gelen yemekleri ortaklaşa dağıtarak hücrelerinde yerler. Bir gün öğle yemeği zamanı Aziz Nesin'e "Erkenden gidip al ki, yemeğin iyi yanı düşsün bize" der. Aziz Nesin ondan ilk defa böyle bir şey duyar ve şaşırır. Cezaevinden çıktıktan sonra bunu Kemal Tahir'e anlatır. Kemal Tahir onun hiç böyle bir insan olmadığını söyler. Daha sonra baka biri Mustafa Börklüce ile ilgili bir olayı Aziz Nesin'e anlattığında o da aynı tepkiyi vererek öyle bir insan olmadığı cevabını verir. Bunları yazarken hepimizin insan olduğunu ve birçok yönümüzün bulunduğunu dile getirir.

Fareler

Aziz Nesin hücresinin çatısında dolaşan bazen de hücre sine inen farelerle arkadaşlar kurmak ister. Evden getirdiği şezlongunu koltuk biçimine sokup battaniyenin yarısını altına yarısını da üstüne serer. Fareler gelince hiç kıpırdamadan öylece bekler. Battaniyesinin üzerine ekmek kırıntılarını koyduğunda hepsini teker teker yerler. Ancak hızlı nefes aldığı anda veya burnunu çektiğinde anında ortadan kaybolurlar. Normalde sevmediği bu canlıları sevmek için onları tanımaya çalışır. Zira tanımadan sevmek imkânsızdır. Daima en önde gelen fareyi her gördüğünde tanır. O, diğerlerinden daha cesur davranarak ona daha yakın durur. Fakat yıllar sonra Nesin Vakfına tarla fareleri geldiğinde onları öldürmek için her yolu dener. Çünkü onları tanımaz.

Generalin Ziyareti

Bir gün bir generalin ziyarete geleceği söylenerek tüm tutuklular hücrelere kapatılır. Tuvalete gitmek isteyenlere bile izin verilmez. Sonunda hücre kapılarının açılıp kapandığını duymaya başlar. Kapı sesinden başka hiçbir ses yoktur. Kendi hücre kapısı açıldığında ayağa kalkar. General, renkli bir çerçevenin içinde durur gibi kapı eşiğinde dikilir. Tek söz etmeden onu baştan aşağı aşağıdan yukarı süzer. Aziz Nesin de aynısını yapar. Tam o anda tavandan aşağı fareler inmeye başlar. Onları görünce generalin ayaklarının arasından fırlayıp kaybolurlar. General fareler geçerken korkup yerinden sıçrar.

Teftiş bitince tutuklular generalin çevresini sararak sorular sormaya başlar. Neden orada olduklarını, onları orada tutmaya ne hakkı olduğunu... General general gibi konuşmadığı için bir kâtip gibi fısıldayarak bir şeyler söyler. Sonra da gider. Aziz Nesin yıllar sonra bu generali 6-7 Eylül olaylarında sıkıyönetim komutanı olarak yaptıklarından dolayı Yassıada mahkemesinde sanık koltuğunda ifade verirken görür. Süklüm püklüm hâline bakarak bazı insanların gücü kendilerinde bazılarının da rütbelerinde bulunduğunu düşünür.

Ona dair daha net çıkarımlarda bulunabilmemiz için Kore Savaşı'na gönüllü olarak katılan Refik Erduran'ın söz konusu General Namık Argüç ile ilgili anılarından kesitler paylaşır. Refik Erduran, Namık Argüç'ün hiç düşünmeden konuşan, otorite ile her istediğini yaptırmaya çalışan bir asker olduğunu, Kore'de tugayın bağlı olduğu Amerikan tümeninin komutanından iyi puan alabilmek için gösterişe kaydığını ve birçok askerin ölümüne yol açtığını anlatır.

Anzak gününde onları karargâha davet eden Avustralyalı komutan yemekte kadeh kaldırırken "Şimdi en sevgili dostlarımız olan eski düşmanlarımıza" der. Namık Argüç ise masaya yumruk atarak "Türk milleti dostu düşmandan ayırmasını bilir! Vatanına saldıranları da her zaman denize döker, dökecektir! Zaferimizin şerefine!" diye karşılık verir. Konuşmaları çeviren Refik Erduran onun söylediklerini "Önce dost sonra düşman olunacağına, tersi daha iyidir. Türkler sizinle ilişkilerinin ikinci seçeneği izlemiş olmasının mutluluğu içindeler. Şerefimize!" şeklinde çevirir.

Mektup

Aziz Nesin, *Akbaba*'ya yazı gönderirken arada sahibi Yusuf Ziya Ortaç'a da birkaç mektup yazar. Cezaevinden çıktıktan bir süre sonra bir roman dosyasıyla birlikte *Cumhuriyet*'e gider. Nadir Nadi romanı gazetesinde yayımlayamayacağını söyler. Sonrasında da Yusuf Ziya Ortaç'ın ona cezaevinden yazdığı mektupları okuttuğunu ve çok beğendiğini ekler. Aziz Nesin, Yusuf Ziya'nın ona yazdığı mektupları neden bir başkasına okuttuğunu merak eder.

Aradan yıllar geçer, Yusuf Ziya ölür. Aziz Nesin *Şimdiki Çocuklar Harika* adlı romanıyla Yapı ve Kredi Bankasının açtığı yarışmaya katılır. Ancak Tahir Alangu başta olmak üzere jüri ona bu yarışmayı kazandırtmaz. Yarışmanın birincisi olan Mehmet Seyda yıllar sonra günah çıkarır gibi olan biteni ona anlatır. Ayrıca bankanın genel müdürü olan Kâzım Taşkent'in bir dergi çıkarma girişimine dair konuşurken Aziz Nesin'in dergide yazmasını istemediğini ama onun yazdığı bir mektubu yıllar önce satın aldığını ve büyük bir meblağ karşılığında satmayı beklediğini söylediğini de aktarır.

Aziz Nesin, bu mektubun onun eline nasıl geçtiğini sorgularken Yusuf Ziya'nın ona cezaevinden gönderdiği mektupları satıp satmadığını merak eder. Hatta o tutukluysen Yusuf Ziya'nın satın aldığı nişan yüzüklerini bu mektubun parasıyla alma ihtimalini bile olası görür.

Doğum Günü

20 Aralık 1955 tarihinde Meral kapıdan bıraktığı yemekle birlikte bir fotoğrafını da gönderir. Üstünde "Yaş günü armağanı. Öperim. Meral" yazmaktadır. Aziz Nesin doğum gününü bilmediği için Meral'in kendi doğum günü olduğunu düşünür. Hatta kendi doğum gününde ona neden fotoğraf verdiğini anlamlandıramaz. Ancak görüş günü geldiğinde 20 Aralık'ın kendi doğum günü olduğunu öğrenir.

Keyfiliğin Boyutları

Meral bir gün yemek bırakırken parmaklıkların ardından ona bir şeyler söyler. O da karşılık verir. O an kapı dışındaki nöbetçi Meral'i iterek konuşmalarının yasak olduğunu söyler. Aziz Nesin Meral'in itildiğini görünce öfkeden deliye döner. Bağırıp çağırmaya başlar. Yarım saat kadar sonra Binbaşı Muzaffer'in yardımcısı gelerek onu alıp götürür. Aziz Nesin ona "dutçu" lakabını takmıştır. Çocukluğunda Mecidiyeköy'de şimdiki apartmanların yerinde dut ağaçları vardır, dutçular dutları tablalara doldurup yüz kilo kadar dutu başlarının üstünde taşırlar. Genellikle çoğu İstanbul külhanbeyi olan bu dutçular beyaz gömlek üstüne siyah yelek giyer, bellerine kırmızı kuşak bağlar, yakalarını açık

birakır ve yumurta topuklu ayakkabı giyerler. Eskiden Gülhane’de gülle ve bomba yapıldığı için dutlarını “Gülhane gülleri bunlar” diye satarlar. Yürürken de dengede durabilmek için sekerek koşar gibi yürürler ve popoları bir o yana bir bu yana gider. Bu yüzbaşının yürüyüşü de bu dutçularınki gibidir.

Beraber cezaevinden çıkıp binanın arkasına geçerler. İleride silahlı bir manga er dikilmektedir. Yüzbaşı “Doldur” komutunu verince askerler şarjörü tüfeklerine sürer. Aziz Nesin tüfeklerin karşısında dikilirken istese onu orada kurşuna dizeceğini haykırır. Aziz Nesin sesini çıkarmaz ama karşısındaki insandan öğrenir. Daha sonra hüccesine döndüğünde arkadaşları ne olduğunu sorunca olan biteni detaylandırmadan anlatır.

Yusuf Ziya Ortaç Nasıl Hatırlıyor?

Aziz Nesin o günleri otobiyografik eserinde kaleme alan Yusuf Ziya Ortaç’tan alıntı yapar. Yusuf Ziya o günlerde Büyükkada’da kalır. 6 Eylül akşamı *Akbaba*’da çok işi olduğu için geceyi İstanbul’daki evinde geçirir. Ancak evine giderken gördüğü öfkeli kalabalıktan çok korkar. Ertesi gün Aziz Nesin gelmeyince onun tutuklandığını öğrenir. Bir süre cezaevinde nişanlanması için ona nişan yüzüğü alıp gönderir.

Aziz Nesin 7 Eylül’de kendisinin *Akbaba*’dan alınıp götürüldüğünü hatırlasa da Yusuf Ziya böyle hatırladığını yazmıştır.

Cumhuriyet Çocukları

İlhan ve Turhan Selçuk kardeşler *Dolmuş* adlı bir mizah dergisi çıkarır ve ilk sayısında “Okuyucu ile Bir Konuşma” başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazıda derginin “cumhuriyet çocukları” olan gençler tarafından kurulduğu ve dergide otuz iki yaşından büyük kimsenin çalışmadığı yazmaktadır. Aziz Nesin “cumhuriyet çocuğu” ifadesinin “ortayolcu” olmak anlamına geldiğini belirterek dergideki bu ilk yazıyı yazan kişinin Refi Cevat Ulunay olduğunu görünce dergiye kırk bir yaşında bir mizah yazarı olarak kinayeli bir mektup yazar. 1948-1957 yılları arasında yazdığı şeyleri onun adıyla yayımlamaya korkan yayıncılar yüzünden yazdığı bu mektup da “Birisinden mektup” başlığıyla sonraki sayıda yayımlanır. Yazıda Ulunay’ın kaçınıcı otuz iki yaşında olduğunu sorar ve derginin cumhuriyetinin 1923’ten çok daha önce kurulduğunu ima ederek onlarla alay eder.

Şiir Yazmak

Aziz Nesin ilk şiir kitabı olan *Sondan Başa*’yı 69 yaşında çıkarır ancak cezaevinde Meral ile görüştüğü her on dakikada Meral ona dışarıdan ne istediğini her sorduğunda “Bana gözlerinde hürriyet getir” dediği için bundan esinlenerek “On dakika” başlıklı şiirini yazar. Ama Meral ne bu şiirle ne de yazdığı diğer şeylerle ilgilenir. Hatta şiirlerini gören eleştirmenler de şiir yazmasını yadırgar.

“Ah Ulan İnek Arabaları”

Aziz Nesin hangi kötü koşulda olursa olsun hep çalışarak hayata tutunur. Etrafındaki arkadaşları ne zaman çıkacaklarını veya neye mahkûm edileceklerini tartışırken o yine çalışır. Kalem kâğıt bulamadığında kibritin yanan ucuyla veya bir iğneyle duvarlara notlar alır. Bu süreçte üç ayrı hücrede kalır ve duvarlara yapıştırılmış balgamları, sümükleri ve çeşitli pislikleri ayakkabısının tabanıyla kazır. Evden gönderilen eşyaları bir çamaşır ipiyle sarıldığı için çamaşır ipiyle duvara “Ah ulan inek arabaları!” yazar. Bu anlamsız cümle cezaevindeki mahkûmların ara sıra söylediği bir şeydir.

Bir gün cezaevi müdürü olan Binbaşı Muzaffer bu yazıyı görünce gülümseyerek gider. Biraz sonra başka bir subayla gelip yazıya beraber bakarlar. Sonra da yine gülümseyerek giderler.

Kaçmak

Aziz Nesin kendisine yapılanlardan dolayı adalete ve hukuk sistemine olan inancını yitirmiş bir insandır. Üstelik onu ve diğer tutukluları savunan hemen hiçbir gazete de yoktur. Sadece *Forum* dergisi onların suçsuzluğunu savunur. Suçsuzluğuna rağmen mahkûm edilirse ne yapacağını düşünüp kaçmaya karar verir. Kaçmak, çatıya tırmanıp kolayca yapabileceği bir eylemdir. Fakat o zaman suçsuz olduğu hâlde suçlu konumuna itilecek ve zor duruma düşürdüğü arkadaşları onun hakkında pek de iyi şeyler düşünmeyecektir. Üstelik kaçak durumda çocuklarına da bakamayacaktır. Vazgeçer. Aslında otuz beş yaşına dek Türkiye’den kaçmayı hayal eder ve birkaç defa da girişimde bulunur. Fakat mümkün olmaz. Sonunda ülkesinde kalmanın en doğrusu olduğuna kanaat getirir.

İyiliğinden Sakınılan Bir Adam

Aziz Nesin, Yusuf Ziya Ortaç’ın çok iyiliğini görmüştür ve bu yüzden ona minnet besler. Fakat Yusuf Ziya onun için iyiliğinden sakınılacak bir adamdır. Zira Turhan Selçuk hastayken onun tedavi olmasını sağladığı için “Ciğerlerinde hakkım var Azizciğim, ciğerlerinde hakkım var!” diyerek Turhan Selçuk’un

Akbaba'ya karikatür çizmek istemeyişini kabul etmez. Yine *Akbaba*'ya karikatür çizmek istemeyen Oğuz Aral için de "Azizciğim, bana geldiğinde soğuktan tiril tiril titriyordu. Üstte yok, başta yok. Kendi çocuğumun ceketini, paltosunu verdim" der.

Gazeteci Hakkı Devrim Çatalca'da Nesin Vakfı yakınlarında bir çiftlik kurduğunda Aziz Nesin ile komşu olur ve Aziz Nesin'i akşam yemeğine davet eder. Yemekte Yusuf Ziya Ortaç ile bir anısını aktarır. Bir ara ikisi bir dergi çıkarmayı düşünmüştür. Yusuf Ziya bunu konuşmak için Hakkı Devrim'i lüks bir restorana davet eder. Bu, iyi durumdaki gazeteci ve yazarların genç biriyle iş yapacakları zaman başvurdukları bir yöntemdir. Lüks ile onların başını döndürüp her şeye ikna etmek isterler. O yemekteki konuşmasında Yusuf Ziya Ortaç Aziz Nesin'in ondan iş istemek için kendini ne kadar ezdiğini, onun da ona ne yardımlar ettiğini anlatır. Hakkı Devrim bunları duyduktan sonra onunla çalışmama kararı alır. Olanları aktarırken de "Siz o zaman Aziz Bey'diniz!" der.

Mansur Tekin'in aktarmasına göre de Yusuf Ziya Ortaç, Aziz Nesin tutuklandıktan sonra onun 6 Eylül akşamını beraber geçirdiği Mansur Tekin ile konuşurken "Yapmıştır o yapmıştır, siz onu bilmezsiniz... El altından yönetmiştir" diyerek Mansur Tekin'i şaşırtmıştır.

Bu yüzden Aziz Nesin Yusuf Ziya Ortaç'ı çok sevdiğini ama onun akı apak karası da kapkara bir insan olduğunu söyler.

Oflu Hasan

Oflu Hasan diye bilinen Hasan Cevahir, Aziz Nesin'in 1948 yılında Harbiye Askeri Cezaevinde tanıştığı bir "baba"dır. Çıktıktan sonra Aziz Nesin'i Çiçek Pasajı'ndaki kulüp adı altındaki kumarhanesine defalarca davet eder ama o gitmez. Bir gün Oflu Hasan'ın geldiği haberi duyulunca hemen koridora fırlar. Oflu Hasan birkaç adamıyla birlikte oradadır. Öpüşüp sarılırlar. Biraz sonra gösterişli birkaç kadın ziyaretine gelir. Sonrasında da ipek yüzlü yorganına varana dek yatak takımları getirilir. Yanına sepetlerle yemişler ve çikolatalar taşınır.

Ertesi gün konuşurken komünistlerle bir arada yatmanın çok ağrına gittiğini, haysiyetine dokunduğunu söyler. Üstelik bunları sadece Aziz Nesin'e değil, cezaevindeki onbaşıyla binbaşı dahil herkese tekrar eder. Bunun üzerine ayrı bir yapıya yerleştirilir ve birkaç gün sonra da salınır.

Kaçınılamazlık

Cezaevi dışarıdaki dünyadan çok başkadır. Cezaevinde kimse birbirinden kaçamaz. O yüzden herkes birbirinin hemen her şeyine kaçınılmaz olarak şahitlik eder. Aziz Nesin cezaevinde çeşitli gerekçelerle kavgalar çıktığını ama bu kavgaların altında yatan asıl sebebin dile getirilemeyen bazı şeyler olduğunu belirtir. Bazı şeylerden kastı uyurken horlamak, burun karıştırmak, yemekten sonra dakikalarca yalanarak diş temizlemek gibi şeylerdir.

Bir gün Veli ile Örfi'nin birbirine girdiğini duyar. Veli onun iyi bir arkadaşındır. Daima sinirli konuşan ve uzlaşmayı pek bilmeyen bir karakterdir. Aziz Nesin 1953 ile 54 yıllarında Oluş Kitabevini işletirken zarar ettiği için bir de fotoğraf stüdyosu açar ancak orada da zarar eder. "İstanbul Camileri" adlı bir albüm çıkarmaya karar verir. Kendi adı fiilen yasaklı olduğu için "hazırlayan" olarak kitabevinin adını koyar. İstanbul'daki kırk ünlü caminin fotoğrafının ve camilere dair Türkçe, İngilizce ve Fransızca bilgilerin yer aldığı bu albüm düşündüğü gibi satmaz. Borçlarını yine zar zor kapatır. Ancak onun cami albümü sattığını gören Veli onu gericilikle itham eder.

Örfi ise iri yarı ve gür sesli bir adamdır. İlkokuldan sonra eğitimine devam edemediği için yoğun şekilde aşağılık duygusundan muzdariptir. Her şeyden kolayca alındığı için onunla arkadaşlık etmek zordur. Aziz Nesin hem alınganlığı hem de yasadışı işler yapması nedeniyle onunla pek görüşmez.

Cezaevindeki kavgalarının sebebinin merak etmez çünkü tahmin etmek zor değildir. Dört-beş musluk tutuklu ve mahkûmlara yetmediği için daima önlerinde bir sıra oluşur. Örfi bir musluğun başına geçtiğinde kolay kolay bırakmaz, çıplak ve kıllı gövdesini ıslatıp durur, burnunu ve boğazını temizlerken mide bulandırıcı sesler çıkarır. Onun bu hâline katlanmak herkes için zordur. Aziz Nesin onun çıkardığı sesleri duymamak için hücrelerine kapanıp kulaklarını tıkar. O yüzden dışarıdan hangi sebeple kavgaya ettikleri görünürse görünsün gerçek sebebinin bu olduğunu düşünür.

Tahliye

Yılbaşı yaklaşırken tutukluları sorguya çekip sonra da bölük bölük salıverirler. Aziz Nesin sorguya çekildiğinde 6 Eylül akşamı nerede olduğunu soran savcıya önce hangi suçla orada tutulduğunun

açıklanması gerektiğini söyleyerek karşılık verir. Savcı, söylediklerini birebir olmasa da uygun bir üslupla kayıt altına alır.

Yılbaşında hâlâ tutuklu olanlar geç saatlere kadar kendi aralarında eğlenir. Aziz Nesin daha sonra hücredeki şezlonga geçerek çalışmayı sürdürür. 1956'nın ilk günlerinde de hiçbir açıklama yapılmadan salıverilir.

Fındık

Tahliye olmadan bir süre önce ziyarete gelen Meral köpekleri Fındık'ı yaramazlık yaptığı gerekçesiyle evden attıklarını söyler. Bu, Aziz Nesin'in Meral'e duyduğu ilk kırgınlıktır. Tahliye olduktan sonra Fındık'ı teslim ettikleri Köpekçi Kâmil Efendi'yi arar ama öldüğünü ve beraber yaşadığı köpeklerin de kaçtığını görür.

Mecliste Konuşulanlar

Tarih ve Toplum'un Eylül 1986 tarihli yayınında yer alan meclis tutanaklarından mecliste konuşulanları aktarır. CHP meclis grubu adına Malatya milletvekili olarak konuşan İsmet İnönü saldırganların karşılarında hiçbir engel olmadan hareket ettiklerini, dolayısıyla kolluk kuvvetlerinin onlara müdahale etmediğini belirtir. Burdur milletvekili olan Mehmet Özbey ise bu olayları komünistlerin gerçekleştirdiğini, o sırada çeşitli uluslararası kongreler nedeniyle İstanbul'da bulunan yabancılara karşı ülkeyi zor duruma düşürdüklerini söyler. Benzer şekilde, Antalya milletvekili olan Burhanettin Onat da bu işin ardında diplomalı komünistlerin bulunduğunu belirtir. İstanbul milletvekili olan Hamdullah Suphi Tanrıöver ise Yunanistan'da ve Türkiye'de bulunan gazetelerin iki milleti birbirine düşürecek yazılar yayımladığını, gençlerin yeterince olgun olmamaları nedeniyle politika tartışmalarının yasaklanması gerektiğini söyler.

İstanbul milletvekili olan Aleksandros Hacıopolos ise 8 Eylül'de *Ulus Gazetes*'inde kiliseleri papazların yaktığına dair bir haber çıktığını söyleyerek basının kışkırtıcı bir rol üstlenmesini kınar. Gece Büyükkada'ya beş on kayıkla iki yüz üç yüz kişinin geldiğini, polislerin bunları gördüğünü ama hiçbir şey yapmadığını ve bazı kişilerin Taksim'de Zapyon Kilisesi'nin kapısını zorlarken polisler tarafından görüldüğünü ama polislerin yine hiçbir şey yapmadığını anlatır. Yanıbaşında karakol bulunan evine girilip yaşlı anne ve babasının yataktan aşağı atıldığını, evin darmadağın edildiğini aktarır. Yenimahalle'de bir grup çapulcu bir eve girmek üzereyken yanlarına bir polisin yanaştığını ve daha erken olduğunu söyleyip bir saat sonra gelmelerini tembihlediğini söyler. Dahası, mezarların açılıp ölülerin bıçaklandığını ve yakıldığını, bazı din adamlarının şiddete maruz bırakıldığını ve öldürüldüğünü belirtir.

Başbakan yardımcısı olan Fuat Köprülü, hükümetin bu olayların olacağından daha önceden haberdar olduğunu ama net tarihini bilmediğini, bu işin arkasında kızıl kuvvetlerin bulunduğunu, Türklerin asla mabet yakmayacağını, bunun komünist taktiği olduğunu ifade eder. Tahrip edilen binaların sadece Rumlara değil, Türklere, Ermenilere, Musevilere de ait olduğunu, olayların İstanbul'la beraber Ankara'da ve İzmir'de de ortaya çıkışının onun organize bir eylem olduğuna işaret ettiğini belirtir. Başbakan Adnan Menderes bin, bin beş yüz kişilik emniyet kadrosunun çok kısa sürede üç bin kişiyi tutukladığını, "şeytan" "rahmani kılığa" girdiği için onu tanımanın zorlaştığını, bir anda ne yapacaklarını bilemediklerini aktarır.

Sonuçta, üç ilde ilan edilen sıkıyönetim altı ay süreye uzatılır ve muhalefetin olağanüstü toplantının kasıma kadar uzatılması teklifi reddedilir.

Hükümet Yeniden Kurulduktan Sonra

Bazı milletvekillerinin, bakanların ve son olarak Adnan Menderes'in istifasıyla hükümetin yeniden kurulması gerekir ve 16 Aralık 1955'te yine Menderes başkanlığında hükümet yeniden kurulur. Meclisteki tartışmalar devam eder. 13 Ocak 1956 tarihinde 6-7 Eylül'de olanlara dair başbakan ve içişleri bakanı hakkında meclis soruşturması açılması teklifi değerlendirilirken CHP Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin hükümetin 26 Ağustos'tan itibaren bu olayın olacağından haberdar olduğunu belirtir. Zira olaydan önce bazı muhtarlardan evlerine ve iş yerlerine saldırılacak kişilerin adresleri istenmiştir. Bekçiler bazı vatandaşlardan kapı numaralarını daha okunaklı hâle getirmelerini talep etmiştir. Nitekim Büyükkada'da bir otele saldırıldığında otel müdürü kaymakamı aramış, kaymakam şaşırarak onun otelinin "listeye dâhil olmadığını" ve saldırıyı önleyeceğini söylemiştir. Olay anında şehrin farklı noktalarında örgütlenen farklı kalabalıklar eş zamanlı biçimde hareket etmiştir.

Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı 17 Eylül 1955 tarihli *New York Times* gazetesinden alıntı yapar. Gazete, güvenlik güçlerinin olaylar karşısında hiçbir şey yapmadığını yazmaktadır. Aynı tarihte

İstanbul'daki CIA şefi olan Allen Dulles, Milli Emniyet Başkanı Korgeneral Behçet Türkmen'e tahribatın komünist teknik ve usullere uygun olduğunu yazmıştır.

Aziz Nesin'den Not

Aziz Nesin kendisinin ve onun gibi haksız yere tutuklananların İsmet İnönü sayesinde kurtulduğuna inanır. Nitekim İsmet Paşa bu numaraları yakından tanır, o yüzden de Adnan Menderes hükümetine inanmaz.

Son olarak, 5 Eylül 1987 tarihinde *Hürriyet*'te çıkan "6-7 Eylül Yaygarası" başlığını kınar. Haberde Yunanistan'a göç etmek zorunda kalan İstanbullu Rumlar'ın Atina'daki dernek vasıtasıyla organize ettiği etkinlikten hoş olmayan bir dille bahsedilir. Aziz Nesin, her ulusun tarihinde utanılacak anılar bulunduğunu, 6-7 Eylül faciasının "yaygara" şeklinde hafife alınmaması gerektiğini, ders çıkarılacak bir olay olduğunu not eder.

TEMALAR

ADALET

Adaletsizlik Aziz Nesin ve diğerleri hiçbir delil gösterilmeksizin 6-7 Eylül'de gerçekleşen saldırılardan sorumlu olarak tutuklanır. Üstelik birinci derece yakınları bu tutuklamadan habersiz bırakılır. Aziz Nesin yalnız kalan iki çocuğundan habersiz, çaresizce ufacık ve basık bir hücreye katlanmak zorunda kalır. Aylarca burada hiçbir somut gerekçe gösterilmeden tutulurken başkalarının da hikâyelerine tanıklık eder. Örneğin, milli ve manevi değerlere hakaret ettiği gerekçesiyle öğretmenlikten uzaklaştırılan ve avukatlık yapmaya başlayan Faik Muzaffer Amaç, tutuklanmak istenen ortağı o gün bürosunda bulunmadığı için onun yerine tutuklanmıştır. Onlar tutukluymken mecliste gerçekleşen tartışmalarda saldırılar, Adnan Menderes'in ifadesiyle, "rahmani kılığa" girmiş "şeytan" tarafından gerçekleştirildiği için tehlikenin boyutunun anlaşamadığı belirtilmiştir. Kolluk kuvvetlerinin, saldırganlar Türk ve Müslüman olduğu için gayrimüslimlere yönelik saldırılara sesini çıkarmadığı kaydedilmiştir. Nitekim olayların başlangıcını tetikleyen Atatürk'ün Selanik'teki evine yönelik saldırıyı azmettiren Oktay Engin daha sonra Emniyet Genel Müdürlüğünde yüksek mevkiler elde edebilmiştir. Aziz Nesin 27 Mayıs darbesinin ardından Yassıada'da görülen davalarda o günlerde sıkıyönetim komutanı olan Nurettin Aknoz'un onun ve diğer tutuklu arkadaşlarının "solcu" oldukları gerekçesiyle "salkım salkım asılmasını" emrettiğini ancak hâkimlerin buna karşı çıktığını öğrenir.

POLİTİKA

Baskı Aziz Nesin "solcu" diye damgalanan kişilerin suçlu ya da suçsuz olduğuna bakılmaksızın her türlü eziyete ve haksızlığa layık görüldüğünü ifade etmektedir. Öyle ki Ofllu Hasan gibi profesyonel bir suçlu kadar bile insani muamele görmezler. Aziz Nesin bu şekilde itibarsızlaştırıldığı ve kriminalize edildiği için kendi işletmesinin geleceğini düşünen Yaşar Nabi Nayır, onun nişanlısı Meral'i işten çıkarır. Tutukluymken de evine bakmakla yükümlü olan Aziz Nesin cezaevinde çalışmaya başlayabildiği an yazılarını takma adlar kullanarak yazmak zorunda kalır. Zira öbür türlü hiçbir yayımcının kendisiyle iş yapmaya cesaret edemeyeceğini bilir.

İLİŞKİ

Sadakat O tutuklandıktan sonra sevgilisi Meral hem yalnız kalan çocuklarına bakar hem de cezaevine onun için yemek getirir. Hatta Aziz Nesin kendi doğum gününü unuttuğunda ona doğum günü hediyesi bile getirir.

İkiyüzlülük Aziz Nesin patronu Yusuf Ziya Ortaç'ın destek olduğu kişiler hakkında söylediklerini duyduktan sonra ondan yardım almanın kolay olmadığını ifade eder. Nitekim, Yusuf Ziya yardım ettiği kişilerden mutlaka minnet duymalarını ve karşılığında da onun için bir şeyler yapmalarını bekler. Aziz Nesin cezaevinden ona yazdığı mektupları sattığından hatta ona ve Meral'e hediye ettiği yüzükleri bu şekilde satın aldığından bile şüphelenir. Yıllar sonra Hakkı Devrim ile sohbet ettiğinde Yusuf Ziya'nın onu kendisinden iş dilenen biri olarak anlattığını öğrenir.

ETİK

Dayanışma Cezaevindeyken her mahkûm kendisine gönderilen yemeği diğer mahkûmlarla paylaşır. Hatta Aziz Nesin çok saygı beslediği hücre arkadaşı Mustafa Börklüce bir gün onu

yemeklerin “iyi yanını” alması için erkenden yemek almaya göndermek isteyince bunu garipser. Çünkü ona göre herkes her şeyi mümkün olduğunca adil biçimde bölüşmektedir.

ARAYIŞ

Merak Aziz Nesin çalışmaktan sıkıldığı anlarda cezaevindeki rutubetli hücrelerin duvarlarında çıkan mantarları incelemek için bazı mahkûmların hücrelerine gider ve mantarları seyre dalar. Kendi hücrelerine gelen fareleri fark ettiğinde de onları kaçırmak yerine onları besleyerek yakından sessizce izler. Yani en kötü koşullarda dahi daima keşfedilecek ve tanışacak yeni şeyler arayıp bulmayı sürdürür.

DEĞİŞİM

Dönüşüm Aziz Nesin’in tutuklanıp yerleştirildiği cezaevi o Harp Okulu birinci sınıf öğrencisiyken yemekhane olarak kullanılan yerdir. Örneğin kaçmaya karar verdiğinde çatıya tırmanıp kolayca yapabileceği bir eylem olduğunu düşünmesinin bir nedeni budur. Buranın yapısını iyi tanımaktadır. Hücrelerin normalden çok daha küçük olmasının sebebi de budur. Aziz Nesin askeri öğrenci olarak başka bir geleceğe hazırlandığı yıllara ait bir mekâna kırk yaşında bir adam olarak bambaşka bir geleceğin kahramanı olarak dönmüştür. Ancak değişip dönüşen sadece o değildir. Mekân da dönüşmüştür.

TARTIŞMA SORULARI

1. 6-7 Eylül’de yaşananlar Türkiye’nin yakın tarihindeki hukuksuzluk ve adaletsizlik ile birlikte düşünüldüğünde, o gün olanlarla siyasi ve toplumsal düzeyde yüzleşilmesi hukuk ve adaletin tesisine hangi bakımlardan katkı sağlar?
2. Aziz Nesin’in anlatısı Türkiye’deki sol ideolojinin ve sol ideolojiyle yan yana getirilen kişilerin her durumda ve koşulda “olağan şüpheli” ilan edilmesine dair karanlık bir örnek sunuyor. Bu örneğe bakarak Türkiye’de sağ ideolojinin kurumsallaşmasıyla ilgili neler söylenebilir? Nasıl bir “sağ” söz konusudur? Kurumsallaşmış şiddetle ilişkisi nedir?
3. Otuz beş yaşına dek ülkeden kaçmayı düşünen Aziz Nesin’in her şeye rağmen bu ülkede bir saygınlık inşa edebildiğini ve bunun da vazgeçmesi kolay olmayan bir sembolik sermaye türü olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda sembolik sermayeyi, bazı kimliklerin haksızlığa uğramasının yapısallaştığı ülkelerde, haksızlığa uğrayan kişileri yaşadıkları ülkeye bağlayan unsurlar arasında sayabilir miyiz?
4. Kültür ve sanat ana akımın dışında kalan kişilere sembolik sermaye sağlayabilecek kaynaklardır. Bu anlamda, ana akım dışında kalan bireyleri de besleyen kültür ve sanat alanının giderek küçülmesi yapısal olarak haksızlığa mahkûm edilen kimlikler için ne anlama gelir?